

Montserrat, la fita venerable de l'excursionisme

A la majestuositat de Montserrat contribueix l'atracció que exerceix damunt la societat catalana i que abasta a sectors abundants i diversos del teixit social. Naturalment, aquest encant actua amb intensitat especial sobre les persones que experimenten la seducció de les muntanyes.

El moviment excursionista, un fenomen modern, urbà, d'avantguarda civil i escola de convivència, solidaritat i democràcia és, com no podia ser altrament, brou de cultiu que alimenta els esperits sensibles davant el paisatge, entès aquest en les dues dimensions, física i humana. Ras i curt, l'excursionisme és també palestra de nacionalisme. «Palestra», justament, fou el nom escollit per designar l'entitat catalanista que va fundar, l'any 1930, Josep Maria Batista i Roca i va presidir Pompeu Fabra; tot d'una va impulsar un excursionisme nacional, de nacionalisme generós, el qual va manifestar-se a través d'iniciatives com el campament Germanor Catalana, que va aplegar el mateix 1930, al pla de la Garga (Osona), amb el grup de Palestra, la secció excursionista d'Acció Cultural Valenciana i l'Associació per la Cultura de Mallorca. Sens dubte, el campament de Germanor Catalana constitueix un precedent nítid dels actuals Aplecs Excursionistes dels Països Catalans, el darrer dels quals, el XXX, tenia lloc el cap de setmana passat a Pollença (Mallorca septentrional).¹

Per descomptat, fóra superflu de recordar ací la nòmina d'excursionistes exemplars que jalonen la història centenària de l'Institut d'Estudis Catalans i, no

1. L'any passat, el XXIX Aplec Excursionista dels Països Catalans va aplegar-se a Ontinyent (Vall d'Albaida), en ocasió de commemorar el 50è aniversari de la fundació del Centre Excursionista Fontinyent.

cal dir-ho, de la Secció Filològica. En tot cas, en la circumstància present se'ns fa ineludible la referència a Pompeu Fabra (símbol del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el centenari del qual commemorarem), així com al seu deixeble Joan Coromines, que, en ser investit Premi d'Honor Jaume I, recordava els companys del Centre Excursionista de Catalunya en aquests termes: «Corrien la muntanya, però hi trobaven les essències catalanes, hi identificaven els records del passat [...]. I hi era Pompeu Fabra. Amb ell fruïem de la muntanya [...]. Sense l'excursionisme, senyors, no hi hauria hagut *Onomasticon Cataloniae*».²

Inevitablement, l'excursionisme català contemporani (que arrenca de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada el 1876), havia de confluir de bell antuvi en la *muntanya santa*, la qual, amb la singularitat de la seua fesomia geològica i simbòlica, presideix el paisatge del Principat. De fet, tenim documentada l'ascensió, que va dur a terme l'Associació d'Excursions Catalana, l'any 1879, al cim de Sant Jeroni de Montserrat. És el cim que no trigaria gaire a ser immortalitzat, mitjançant un dels poemes patriòtics més abundants, «Don Jaume en Sant Jeroni», per un altre excursionista colossal i alhora forjador del Montserrat modern, el poeta de Folgueroles.³ En just homenatge, els excursionistes van inaugurar, el 21 d'octubre de 1956, el Mirador de mossèn Cinto, a Montserrat.

A mesura que s'envigorava l'excursionisme tot al llarg i ample de la geografia catalana, el massís montserratí es consolidava com a espai de preferència per a excursions i escalades, alhora que alguns dels seus indrets rellevants, sobretot el santuari i el Cavall Bernat, esdevenien punts emblemàtics d'exhibició nacionalista i de resistència contra la dictadura. En aquest sentit, han estat ben significatives les banderes catalanes que foren penjades per escaladors al Gorro Frigi, durant les festes de la nova entronització de la Moreneta, el 27 d'abril de 1947, i dos anys més tard, el 10 de juliol, a la Mòmia de Montserrat.⁴ Precisament a la magna celebració montserratina del 1947 fou assignat un cert protagonisme al món excursionista, per part de la comissió organitzadora Abat Oliba. Tot considerant-los «el nervi de la diada», la comissió va sol·licitar als excursionistes que s'hi fessen càrrec de la guia dels romeus. Els excursionistes, proclamava la comissió Abat Oliba, «són, avui, dels pocs que saben del goig de pujar a peu fins al mateix san-

2. Josep FERRER I COSTA i Joan PUJADES I MARQUÈS (ed.), *Joan Coromines: 90 anys*, Pineda de Mar, Curial Edicions Catalanes, 1995, p. 121-123.

3. En són una mostra significativa *Cançons de Montserrat* (1880), *Llegenda de Montserrat* (1880), *Montserrat* (1898), el *Virolai* i els «Goigs».

4. La senyera de la Mòmia hi fou penjada pels grimpaire Prats, Nubiola i Josep M. Torres i Homet; d'aquest darrer és la declaració següent: «La bandera que vam posar a Montserrat no va ser pintada, era de roba. La vam confeccionar a base d'enganxar banderes espanyoles arrencades de les botigues i dels pisos. Una bandera enorme...: vuit metres de llarg per tres o quatre d'ample» (Estanislau TORRES, *Excursionisme i franquisme*, 2a ed., Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, p. 42).

tuari, venint de tots els indrets del massís montserratí, els únics que han violat la verge soledat dels pics, els qui dels quatre punts cardinals de la geografia catalana han albirat el perfil de la Muntanya Santa al cor del país entronitzada. Ells, romeus de cent ermites oblidades, ho són per excel·lència del primer santuari de la nostra terra».⁵

En definitiva, al pas que Montserrat s'encimbellava com a símbol excels de la nació catalana, el món de l'excursionisme s'hi feia més i més present tot deixant-hi testimoniatge de la condició emblemàtica de la muntanya. Per descomptat, aquest contacte persistent flueix a través de l'activitat excursionista sobretot, però també mitjançant iniciatives varies, com el simpàtic aplec d'escaladors que el 23 de març de 1947 dipositaren al tron de la Mare de Déu l'arqueta que conté pedres procedents de les diverses agulles que havien estat coronades. Per fortuna, la identificació de l'excursionisme amb Montserrat es manté activa i productiva.

Així com el santuari, abric de la Moreneta, excel·leix per damunt del massís com a símbol eminentment espiritual —nacional i religiós—, el Cavall Bernat hi constitueix l'altre punt de referència pels seus atractius d'ordre geomòrfic, paisatgístic i esportiu. De fet, el monòlit constitueix una fita emblemàtica de l'escalada, fins al punt que els intents d'assolir-ne el cim esdevingueren, al segle passat, gairebé llegendaris. Ens consta que als anys vint, escaladors procedents de diverses entitats excursionistes van fracassar en l'intent de coronar l'agulla mítica, la qual fou finalment conquerida, en una de les gestes de més ressò dins l'alpinisme català, per grimpadors de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el 27 d'octubre de 1935.⁶ D'ençà de llavors, els amants de l'escalada han anat assolint petits objectius en la conquesta de l'atrevida agulla del Cavall Bernat. Així, el 1944, escaladors del Club Excursionista de Gràcia paraven al cim del monòlit la primera tenda de campanya; el 1952 s'hi celebrà missa per primera vegada; el 1956, una escalada espectacular hi entronitzava la imatge d'alumini de la Moreneta,⁷ etc. I és en honor de la patrona de Catalunya que va instituir-se, a partir de l'any 1957, l'escalada col·lectiva per totes les vies del Cavall Bernat. Deixem ací, però, aquest prodigi de la natura i retornem al monestir.

Hi trobarem una altra de les manifestacions esplendoroses amb què l'excursionisme conjumina la passió per la terra amb el compromís per la llengua. Em referesc a la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana, una iniciativa que va llançar la Comissió Excursionista d'homenatge a Pompeu Fabra,⁸ sorgida preci-

5. Josep IGLÉSIES, *Enciclopèdia de l'excursionisme*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964, vol. II, p. 198.

6. Josep IGLÉSIES, *Enciclopèdia de l'excursionisme*, vol. I, p. 584-586.

7. Josep IGLÉSIES, *Enciclopèdia de l'excursionisme*, vol. II, p. 207-208.

8. La continuïtat d'aquella comissió admirable és mantinguda per la militància de Jordi Mir —que en fou el secretari—, el qual, a més de ser el dinamitzador apassionat de la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana, ha pogut limitar-hi les seues funcions a vetlar fins que apareix l'entitat

sament durant l'any 1968, centenari de la seua naixença. Com és sabut, els actes s'inicien a Prada (Conflent), a la tomba del «seny ordenador del català», en la qual els excursionistes encenen la torxa que simbolitza la vitalitat de la llengua per traslladar-la a peu fins a Montserrat. La solemnitat del ritu és avalada per l'acollida que el seguici de la Flama rep a l'esplanada montserratina, sota la presidència de l'abat i al davant de la llàntia que porta gravades les tres màximes suggeridores: *L'encengué la fe, La portà l'esforç i La manté la voluntat d'un poble*.

L'any que fou instituïda, la Flama de la Llengua Catalana va celebrar-se el dia 12 d'octubre, una coincidència absolutament fortuïta. I val a dir que, eufòrics pels magnífics resultats amb què va dur-se a terme, els membres de la comissió acordaren de perpetuar aquesta marxa de fe i esperança, en forma de renovació permanent, d'acord amb dues condicions: primera, s'havia de celebrar cada any, el diumenge més pròxim al dia 20 de febrer, aniversari de la naixença de Fabra; i segona, s'hauria d'engrescar successivament una entitat excursionista a responsabilitzar-se de l'organització dels actes. Enguany, per exemple, se n'ha fet càrrec la Unió Excursionista de Catalunya i per l'any que ve, el Club Excursionista Pirenaic, el qual ja té projectat un programa atapeït d'actes culturals que cobriran una vintena de dies, des del 28 de gener fins al 18 de febrer, la data escollida per retornar a Montserrat la Flama procedent de la tomba de Pompeu Fabra.

D'acord, doncs, amb les dues provisions esmentades, l'any 1970⁹ s'inicià la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana, una commemoració anual (així es dona a entendre que es manté sense solució de continuïtat) de dens contingut simbòlic en la vindicació de la pròpia nació i de la llengua nacional, que pivota a l'entorn de dos pilars indestructibles de la catalanitat, Pompeu Fabra i Montserrat, i que figura en el rèdit gloriós de l'activisme que practica el nostre món excursionista. Potser és oportú de remarcar que la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana s'ha consolidat com a institució amb entitat definida, inconfusible, posem per cas, respecte de la Flama del Canigó (que és abrandida la nit de sant Joan, arreu de la geografia emmarcada per Salses i Guardamar, per Fraga i Maó) o del Correllengua, una altra iniciativa popular, que simbolitza la lleialtat insubornable d'una nació amb la llengua pròpia. En tots tres casos el centre de la celebració ritual és el foc com a metàfora lluminosa de la llengua viva, incombustible. Heus ací tres ritus que tenen lloc en sengles estacions diferents: al cor de l'hivern, la Flama montserratina de la Llengua

que sollicita a la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya la potestat d'organitzar la festa de l'any vinent.

9. L'any 1969 no se celebrà la Flama de la Llengua perquè al febrer —el mes acordat— tan sols havien transcorregut quatre mesos des que havia estat instituïda. D'altra banda, solament en una ocasió, i per imponderables de l'abadia, la festa va haver d'ajornar-se al primer diumenge de març. A partir del 1970, la celebració de la Renovació de la Flama ha mantingut una continuïtat admirable, tot venent algun escull esporàdic que s'hi interposava en un parell d'ocasions.

Catalana; al solstici d'estiu, la Flama del Canigó, i a la tardor, el Correllengua, que ara mateix deu fer les darreres caminades d'enguany per Terres de Ponent.

A ponent i a qualssevol altres punts de la rosa dels vents, Montserrat manté les portes obertes de bat a bat, amb magnanimitat i sense exclusions. Les obri, naturalment, a la flama que hi duen ufanosos els excursionistes i al munt d'illusions amb què aquests lleials a la terra tresquen per valls, muntanyes i plans d'un país que estimen com ningú.

VICENT PITARCH
Institut d'Estudis Catalans
Universitat Jaume I